

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-yil 4-son

VOLUME 3 / ISSUE 4 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 6 SODIKOV AKMAL SHAVKAT O'G'LI**
O'zbekistonda norma ijodkorligi rivojining
zamonaviy tendensiyalari

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 17 JURAYEV SHERZOD YULDASHEVICH**
Ma'muriy sud ishi yurituvida kelishuv bitimi
institutini takomillashtirishning ayrim nazariy va
amaliy masalalari
- 24 G'OZIYEV KOZIMBEK JAVLONBEKOVICH**
Oliy ta'limni moliyalashtirish: qiyosiy tahlil
- 34 MADIYEV FAXRIDDIN XOSHIM O'G'LI**
Shaxsiy hayot daxlsizligi huquqini ta'minlashda
zamonaviy yondashuvlar tahlili

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI.
OILA HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 44 MEHMONOV QAMBARIDDIN
MIRADHAMOVICH**
Sanoat mulki obyektlari mualliflarini
rag'batlantirish masalalari
- 55 ASLONOV NAVRO'ZBEK RUSTAMOVICH**
Inson huquq va erkinliklari tizimida axborot
olish huquqi

12.00.04 – FUQAROLIK
PROTSESSUAL HUQUQI.
XO‘JALIK PROTSESSUAL
HUQUQI.
HAKAMLIK JARAYONI VA
MEDIATSIYA

- 63 ESANOVA ZAMIRA NORMUROTOVNA**
Fuqarolik ishlarining taalluqliligi: nazariy
qoidalar va amaliy muammolar
- 72 XABIBULLAYEV DAVLATJON
YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik protsessida odil sudlovni amalga
oshirishga ko‘maklashuvchi shaxs sifatida
guvohning ishtiroki bilan bog‘liq ayrim masalalar
- 84 ХАЙРУЛИНА АСАЛЬ БАХОДИРОВНА**
Сравнительный анализ медиации
в некоторых зарубежных странах и
Узбекистане: возможные вопросы и
предложения

12.00.05 – MEHNAT HUQUQI.
IJTIMOIY TA’MINOT HUQUQI

- 93 ХОЖАБЕКОВ МУФТУЛЛА
ЖОЛМУРЗА УЛЫ**
Законодательные основы выплат,
причитающихся совместителям
- 102 JAVLIYEVA GULLOLA ABDURAHIM QIZI**
Notipik mehnat shakllaridan foydalanishni
tartibga solishda MDH davlatlari tajribasi

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH.
KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI.

- 112 HAKIMOV KOMIL BAXTIYOROVICH**
Zaruriy mudofaa chegarasidan chetga chiqib
va kuchli ruhiy hayajonlanish holatida qasddan
odam o‘ldirishning farqli jihatlari
- 122 KAMALOVA DILDORA GAYRATOVNA**
Qilmishni jinoyatga suiqasd sifatida
kvalifikatsiya qilish va o‘xshash tarkibli
jinoyatlardan farqlash masalalari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

133 TULAGANOVA GULCHEHRA ZAXITOVNA
O'zbekiston Respublikasining
jinoyat-protsessual qonunchiligi tarixi

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA
NAZARIYASI VA METODIKASI
(SOHALAR BO'YICHA)

145 BOZOROVA NASIBA PO'LOTJONOVNA
Gyotening huquqiy qarashlari

151 AZIMOVA DILAFRUZ MIRZATULLAYEVNA
Korxonalarni investitsion rivojlantirishda
korporativ boshqaruvning roli: Shvetsiya
misolida

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.3.4./OAML2024>
UDC: 347.9(045)(571.1)

FUQAROLIK PROTSESSIDA ODIL SUDLOVNI AMALGA OSHIRISHGA KO'MAKLASHUVCHI SHAXS SIFATIDA GUVOHNING ISHTIROKI BILAN BOG'LIQ AYRIM MASALALAR

Xabibullayev Davlatjon Yulchiboyevich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Fuqarolik protsessual va
iqtisodiy protsessual huquqi
kafedrası mudiri,
yuridik fanlar nomzodi, professor
ORCID: 0000-0002-8355-3983
e-mail: davlat.xabibullayev@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada fuqarolik protsessida odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxs sifatida guvohning ishtiroki bilan bog'liq ayrim masalalar tahlil etilgan. Xususan, fuqarolik protsessida guvoh tushunchasi, uning protsessual huquq va majburiyatlari bo'yicha fuqarolik protsessual qonunchiligi hamda fuqarolik protsessual huquqi fani nazariyasiga oid huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari o'rganilgan. Shuningdek, guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin bo'lmagan holatlar, bu boradagi xorijiy davlatlar fuqarolik protsessual qonunchiligi, xususan, Germaniya, Rossiya Federatsiyasi, Ozarbayjon, Belarus, Qozog'iston Respublikalari fuqarolik protsessual qonunchiligi milliy fuqarolik protsessual qonunchilik bilan qiyosiy tahlil etilib, tegishli xulosa va takliflar ishlab chiqilgan. Maqolada guvohning guvohlik berishdan bosh tortish huquqi tushunchasi, guvohning daxlsizligi yoki guvohning immunitet huquqi tushunchalari to'g'risida huquqshunos olimlarning ilmiy-nazariy qarashlari tadqiq qilingan. Bundan tashqari, ushbu maqolada guvohlarning xavfsizligi masalalari, bu borada xorijiy davlatlar qonunchiligi ko'rib chiqilgan. Xulosa qismida sud ishlarini yuritishda guvohning protsessual huquqiy maqomini takomillashtirish, xorijiy davlatlar tajribasidan kelib chiqib, guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin bo'lmagan holatlar doirasini kengaytirish, guvohlarning daxlsizlik huquqlarini amalga ta'minlash, ularning xavfsizligini amalga oshirish chora-tadbirlarini kuchaytirish bo'yicha fuqarolik protsessual qonunchilikni takomillashtirishga oid ilmiy-nazariy xulosalar, taklif va tavsiyalar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: fuqarolik sudi, odil sudlov, sudya, guvoh, guvohning daxlsizligi, guvoh immuniteti, guvoh ko'rsatmasi, guvohlik berishni rad etish, guvohlik berishdan bosh tortish, odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ, СВЯЗАННЫЕ С УЧАСТИЕМ СВИДЕТЕЛЯ В КАЧЕСТВЕ ЛИЦА, СОДЕЙСТВУЮЩЕГО ОСУЩЕСТВЛЕНИЮ ПРАВОСУДИЯ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ

Хабибуллаев Давлатжон Юлчибоевич,
кандидат юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой «Гражданское процессуальное
и экономическое процессуальное право»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье анализируются некоторые вопросы, связанные с участием свидетеля в качестве лица, содействующего осуществлению правосудия в гражданском процессе. В частности, были изучены научно-теоретические взгляды ученых-правоведов на понятие свидетеля в гражданском процессе, на его процессуальные права и обязанности в гражданском процессуальном праве, а также теория науки гражданского процессуального права. Были подвергнуты сравнительному анализу обстоятельства, по которым лица не могут быть вызваны и допрошены в качестве свидетелей, в гражданском процессуальном законодательстве иностранных государств, в частности Германии, Российской Федерации, Азербайджана, Беларуси, Казахстана, и в национальном гражданском процессуальном законодательстве и разработаны соответствующие выводы и предложения. В статье также исследуются научно-теоретические взгляды ученых-правоведов о праве свидетеля на отказ от дачи показаний, о неприкосновенности и иммунитете свидетеля. Кроме того, в данной статье исследуются вопросы безопасности свидетелей, а также законодательство зарубежных стран в этой области. В заключении выдвигаются научно-теоретические выводы, предложения и рекомендации, направленные на совершенствование гражданского процессуального законодательства по совершенствованию процессуально-правового статуса свидетеля при судопроизводстве, расширение круга обстоятельств, по которым он не может быть вызван и допрошен в качестве свидетеля, исходя из опыта зарубежных государств, практическое обеспечение прав свидетелей на неприкосновенность частной жизни, усиление мер по обеспечению их безопасности.

Ключевые слова: гражданский суд, правосудие, судья, свидетель, неприкосновенность свидетеля, иммунитет свидетеля, показание свидетеля, отказ от дачи показаний, лица, содействующие правосудию.

SOME ISSUES RELATED TO THE PARTICIPATION OF A WITNESS AS A PERSON FACILITATING THE ADMINISTRATION OF JUSTICE IN CIVIL PROCEEDINGS

Khabibullaev Davlatjon Yulchiboyevich,
Tashkent State Law University,
Head of the Department of Civil procedural
and Economic Procedural Law,
Professor, PhD in Law

Abstract. This article analyzes some of the issues related to the participation of a witness as a person assisting in the administration of justice in a civil process. In particular, the scientific and theoretical views of legal scholars on the concept of a witness in civil proceedings and civil procedural law and the theory of the science of civil procedural law on its procedural rights and obligations are analyzed. As well as the circumstances under which they cannot be summoned and interrogated as witnesses, the civil procedural legislation of foreign states in this area, in particular the civil procedural legislation of Germany, the Russian Federation, Azerbaijan, Belarus, and the Republic of Kazakhstan, is subjected to a comparative analysis with the national civil procedural legislation, and relevant conclusions and proposals have been developed. The article also explores the scientific and theoretical views of legal scholars on the right of a witness to refuse to testify, immunity, and the immunity of a witness. In addition, this article examines the security of witnesses as well as the legislation of foreign countries in this area. In conclusion, scientific and theoretical conclusions, proposals, and recommendations are put forward aimed at improving the Civil Procedure Legislation to improve the procedural and legal status of a witness in legal proceedings, expanding the circle of circumstances under which he cannot be called and interrogated as a witness, based on the experience of foreign countries, ensuring the rights of witnesses to privacy, and strengthening measures to ensure their safety.

Keywords: civil court, justice, judge, witness, immunity of a witness, immunity of a witness, testimony of a witness, refusal to testify, persons assisting justice.

Kirish

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 54-moddasida ko'rsatilishicha, guvohlar, ekspertlar, mutaxassislar, tarjimonlar, yozma va ashyoviy dalillarni saqllovchilar, ijro ishi yuritish xolislari va saqllovchilari odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslardir. Odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxslar, o'z navbatida, fuqarolik sud ishlarini yuritishda sudlar tomonidan ishning haqiqiy holatlari, taraflarning huquq va majburiyatlarini har taraflama, to'liq va xolisona aniqlash, qonuniy, asosli va adolatli hal qiluv qarorlari chiqarishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun ham odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi har bir shaxs sud jarayonida ishtirok etishda protsessual huquq va majburiyatlarini, javobgarligi kabi masalalar bilan o'ziga xos protsessual maqomga ega. Mazkur shaxslar orasida sud protsessida eng ko'p ishtirok etuvchi shaxslar guvohlardir. O'z navbatida, sud qarorlarining qonuniy, asosli va adolatli bo'lishini ta'minlash hamda ishning haqiqiy holati, taraflarning huquq va majburiyatlarini har taraflama, to'liq va xolisona aniqlashda fuqarolik protsessida guvohlar ishtiroki muhimdir.

Darhaqiqat, aksariyat fuqarolik ishlari bo'yicha guvohlarning ko'rsatmalari asosiy isbotlash vositasi hisoblanadi. So'z guvoh ko'rsatmalari haqida borar ekan, shu o'rinda guvoh va guvoh ko'rsatmalari turli tushunchalar ekanligini unutmaslik lozim. Guvoh – bu dalillar manbayidir, guvoh ko'rsatmalari esa isbotlash vositasi hisoblanadi [1]. Fuqarolik ishlarini sudda ko'rishning samaradorligi va sifatini oshirishda protsess ishtirokchilaridan biri bo'lmish guvohlarning imkoniyatlaridan foydalanish o'ziga xos o'ringa ega.

Shunday ekan, guvohning fuqarolik protsessidagi huquqiy holatini o'rganish, uning daxlsizligi, protsessual va ijtimoiy kafolatlarini ta'minlash masalalarini o'rganish hozirgi kunda dolzarb hisoblanadi.

Material va metodlar

Mavzuni yoritishda tarixiylik, tizimli huquqiy tahlil, taqqoslash, qiyosiy-huquqiy, induksiya va deduksiya kabi usullar qo'llangan.

Tadqiqot natijalari

Fuqarolik protsessida guvohning protsessual holati haqida gapirar ekanmiz, avvalo, uning fuqarolik protsessi ishtirokchisi ekanligini ta'kidlash lozim. Fuqarolik protsessida guvoh ishtirok etishining ahamiyatli jihati shundan iboratki, u sudlarda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashadigan, biroq ishning qanday hal etilishidan manfaatdor bo'lmagan, xolis shaxs sifatida qatnashadi.

Fuqarolik sud ishlarini yuritishda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxs sifatida eng ko'p guvoh qatnashadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 56-moddasiga binoan, ishga doir biror holatdan xabardor bo'lgan har qanday shaxs guvoh bo'la oladi. Ushbu normadan ko'rinib turibdiki, har qanday shaxs, ya'ni yoshidan qat'i nazar, voyaga yetgan yoki voyaga yetmagan shaxs guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin. Lekin guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin bo'lgan shaxs aqli raso, ishga oid holatni tushuntirib bera olishi kerak.

Qator xorijiy mamlakatlar fuqarolik protsessual qonunchiligida "guvoh" tushunchasiga uning ish bo'yicha u yoki bu tarzda odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklasha oladigan yordamchi funksiyasidan kelib chiqib ta'rif berilgan. Masalan, Angliyada guvoh muayyan hodisa shohidi bo'lgan va nizoni faktik tasdiqlaydigan yoki inkor qila oladigan muayyan axborotga ega bo'lgan shaxsdir [2]. Ushbu tushunchadan ko'rinib turibdiki, guvoh vaziyatni bevosita ko'rgan va holatni tasdiqlaydigan yoki inkor qila oladigan axborotga ega bo'lgan jismoniy shaxs hisoblanadi.

AQSh qonunchiligiga muvofiq, guvoh sifatida asosan muayyan faktning shaxsan shohidi bo'lgan shaxs tushuniladi [3].

Fikrimizcha, AQSh qonunchiligi bo'yicha guvoh bo'ladigan shaxs muayyan holatni

bevosita o'zi ko'rgan bo'lishi lozim. Bu esa sudyada ish holatlari yuzasidan aniq tasavvur uyg'otadi va adolatli hal qiluv qarori chiqarishi uchun muhim hisoblanadi.

Yuridik adabiyotlarda ko'rsatilishicha, "fuqarolik ishlari bo'yicha guvoh sifatida ishga doir biror holatdan xabardor bo'lgan, tegishli talablarga javob beradigan hamda guvohlik huquq va majburiyatlarini anglay oladigan har qanday shaxs guvoh bo'la olishi mumkin" [4].

Sh.Sh. Shoraxmetov ham bu borada o'z fikrini bildirib, shunday ta'kidlaydi: "Guvoh shaxsiga nisbatan qo'yiladigan shartlardan biri guvoh bo'ladigan fuqaro ro'y bergan hodisalarni o'zlashtirish, yodida (esida) saqlash va so'ngra ular to'g'risida ma'lumotlar berishga qobiliyatli bo'lishi kerak" [5].

M. Mamasiddiqovning fikricha, "fuqarolik protsessida guvoh sifatida ishtirok etish uchun qonun bir qator talablarni ilgari suradi: guvoh bo'ladigan fuqaro ro'y bergan hodisalarni o'zlashtirish, yodida saqlash va so'ngra ular to'g'risida ma'lumotlar berishga qobiliyatli bo'lishi lozim. Biron-bir fakt, ish holatini to'g'ri qabul qilish, yodda saqlash va bu to'g'rida sudda to'g'ri ma'lumotlar berish uchun guvohning sezgi a'zolari normal bo'lishi kerak. Ammo bu a'zolardan birida nuqson bo'lishi, hodisani o'zlashtirishga yaroqsiz bo'lishi uning boshqa sezgi a'zolari bilan qabul qilingan faktlar to'g'risida ma'lumot berishga to'sqinlik qilmaydi. Masalan, ko'zi ojiz fuqaro qulog'i bilan eshitganlari to'g'risida guvohlik berishi mumkin" [6].

Ushbu fikrga qo'shilgan holda aytish mumkinki, har bir insonning qobiliyati, xotirasi, holatlarni esda saqlab qolishida har xil yoki qandaydir jismoniy nuqsoni bo'lishi mumkin, lekin ushbu holatlar guvohlik berishga to'sqinlik qilmasa, guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 56-moddasi 2-qismida quyidagi shaxslar guvoh sifatida chaqirilishi

va so'roq qilinishi mumkin emasligi ko'rsatib o'tilgan:

vakil, himoyachi, advokat yoki mediator vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'ziga ma'lum bo'lib qolgan holatlar to'g'risida – fuqarolik, iqtisodiy, ma'muriy ish bo'yicha vakillar yoki jinoyat ishi bo'yicha himoyachilar, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha advokatlar, mediatorlar;

jismoniy nuqsonlari yoki ruhiy holatining buzilganligi sababli faktlarni to'g'ri idrok qilish yoki ular haqida to'g'ri ko'rsatmalar berishga layoqatsiz shaxslar [7].

Yuqoridagi normada faqat guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin bo'lmagan shaxslar doirasi tor doirada ko'rsatilgan bo'lib, ushbu asoslar qonun hujjatlarida belgilangan asoslarni to'liq qamrab olmaydi. Shuningdek, ushbu moddada guvohning guvohlik ko'rsatmasi berishdan bosh tortish yoki rad etish huquqi ko'rsatilmagan.

Bu borada xorijiy davlatlar fuqarolik protsessual qonunchiligini o'rganadigan bo'lsak, ularda guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin bo'lmagan shaxslar doirasi kengroq berilgan hamda fuqarolik protsessual qonunchiligining o'zida guvohlik berishdan bosh tortish asoslari ko'rsatib o'tilgan. Masalan, Germaniya Fuqarolik protsessual kodeksining 7-bo'limi "guvoh ko'rsatmasi"ga bag'ishlangan bo'lib, ushbu bo'limning 383-paragrafi "Shaxsiy sabablarga ko'ra, guvohlik ko'rsatmasi berishdan bosh tortish" deb nomlangan. Unga ko'ra,

(1). Guvohlik berishni rad etish huquqi:

1.1. Nikoh shartnomasini tuzish to'g'risida va'dalashgan yoki unashtirilgan (fotihlangan) shaxs;

1.2. Tarafning turmush o'rtog'i (nikoh bekor qilingan yoki bundan keyin nikoh munosabatlari davom ettirilmasa-da);

1.3. Taraflardan biri bevosita qarindoshlik, qayin-bo'yinchilik va quda-andachilik munosabatlarida bo'lsa, yon qarindoshlikning uchinchi darajasigacha yoki yon qayin-bo'

yinchilik va qudalikning ikkinchi darajasiga cha munosabatlarda bo'lsa;

1.4. Ruhoniylar – diniy faoliyatini amalga oshirishda ularga ishonib topshirilgan holatlar yuzasidan;

1.5. Davriy nashrlar yoki radioeshittirishlarni tayyorlash, ishlab chiqarish yoki tarqatishda professional tarzda ishtirok etgan yoki ishtirok etayotgan shaxslar – maqolalar va hujjatlar muallifi, jo'natuvchisi yoki manbasining shaxsiga nisbatan, shuningdek, ularning faoliyatida olingan ma'lumotlarga nisbatan, chunki ushbu maqolalar, hujjatlar va ma'lumotlar tahririyat uchun mo'ljallangan;

1.6. O'z mohiyati yoki qonun hujjatlari ga ko'ra, sir saqlash lozim bo'lgan holatlarga nisbatan, shuningdek, mansabi, lavozimi yoki kasbi bo'yicha sir saqlashni talab qiladigan faktlar ishonib topshirilgan shaxslar.

(2) So'roq qilishdan oldin 1–3-bandlarda ko'rsatilgan shaxslarga guvohlik ko'rsatmasi berishdan bosh tortish huquqi tushuntirilishi lozim.

(3) 1-bandning 4–6-bandlarida ko'rsatilgan shaxslarni so'roq qilish, garchi ular guvohlik ko'rsatmasi berishdan bosh tortmagan bo'lsa ham, sir saqlash majburiyatini buzmasdan guvohlik ko'rsatmalari berilishi mumkin bo'lmagan faktlarga taalluqli bo'lmasligi lozim [8].

Germaniya Fuqarolik protsessual kodeksining 384-paragrafi "Moddiy asoslarga ko'ra guvohlik berishdan bosh tortish" deb nomlanib, quyidagi asoslarga ko'ra guvohlik berishdan bosh tortish mumkin:

1) javobi bevosita guvoh yoki 383-paragrafning 1–3-bandlarida ko'rsatilgan munosabatlarda bo'lgan shaxsga mulkiy va huquqiy zarar yetkazilishi mumkin bo'lgan savollar bo'yicha;

2) javobi guvoh yoki 383-paragrafning 1–3-bandlarida ko'rsatilgan uning qarindoshlaridan birining sha'nini kamsitishi yoki jinoiy yoki ma'muriy javobgarlikka tortish tahdidini keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan savollar bo'yicha;

3) guvoh kasbiy yoki tijorat sirlarini oshkor qilmasdan javob bera olmaydigan savollar bo'yicha.

Ushbu kodeksning 385-paragrafida guvohlik ko'rsatmasi berishdan bosh tortish bo'yicha istisnolar belgilangan. Unga ko'ra:

(1) 383-paragrafning 1–3-bandlari va 384-paragrafning 1-bandida ko'rsatilgan holatlarda, guvoh ko'rsatma berishdan bosh tortishi mumkin emas:

1) bitimning tuzilishida guvoh sifatida ishtirok etgan va uning mazmuni to'g'risida xabardor bo'lgan guvoh;

2) oila a'zolarining tug'ilishi, nikohi yoki o'limi haqida;

3) oilaviy munosabatlar bilan bog'liq mulkiy masalalarga taalluqli faktlar haqida;

4) huquqni tarafga o'tkazgan shaxs yoki uning vakili sifatida u amalga oshirishi lozim bo'lgan bahsli huquqiy munosabatlarga oid harakatlar to'g'risida;

(2) 383-paragrafning 4-, 6-bandlarida sanab o'tilgan shaxslar, agar ular sir saqlash majburiyatidan ozod qilingan bo'lsa, guvohlik ko'rsatmasi berishdan bosh tortishi mumkin emas.

Qozog'iston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 80-moddasiga ko'ra, quyidagilar guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin emas:

1) yoshligi, jismoniy yoki ruhiy nuqsonlari tufayli haqiqatni to'g'ri idrok eta olmaydigan va ular haqida to'g'ri ko'rsatma berolmaydigan shaxslar, bolalar tarbiyasi bilan bog'liq nizolar bundan mustasno;

2) fuqarolik, ma'muriy ishlar bo'yicha vakillar yoki vakillar, jinoyat ishi, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha himoyachi – vakil yoki himoyachining vazifalarini bajarishi munosabati bilan ularga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

3) sudya – qaror yoki hukm chiqarishda ishning holatlarini muhokama qilishda maslahat sirini saqlash masalalari bo'yicha;

4) hakamlik sudyasi, xalq maslahatchisi – o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan ularga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

5) mediator, mediatsiyani o'tkazgan sudya – mediatsiya o'tkazish munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno;

6) ruhoniylar – iqrор bo'lish paytida ularga ishongan shaxslardan ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

7) qonunda belgilangan boshqa shaxslar.

Shuningdek, ushbu moddada guvohlik berishdan bosh tortish huquqiga ega shaxslar to'g'risida ham qoidalar mustahkamlangan.

Qozog'iston Respublikasidagi inson huquqlari bo'yicha vakil o'z xizmat vazifalarini bajarishi munosabati bilan unga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida guvohlik berishga majbur emas. U guvohlik berishdan bosh tortish huquqiga ega va buning uchun hech qanday javobgarlikka tortilmaydi.

Shaxs suda o'ziga, turmush o'rtog'iga (xotiniga) va doirasi qonun bilan belgilangan yaqin qarindoshlariga qarshi ko'rsatma berishni rad etishga haqli [9].

Rossiya Federatsiyasi FPKning 69-moddasiga ko'ra, quyidagilar guvoh sifatida so'roq qilinishi mumkin emas:

1) fuqarolik yoki ma'muriy ish bo'yicha vakillar yoki jinoyat ishi, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha himoyachilar yoki mediatorlar, sud yarashtiruvchilari – vakil, himoyachi yoki mediator, sud yarashtiruvchi vazifalarini bajarish munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

2) sudyalor, “присяжные” (“присяжные” “qasamyod qilgan”, “ont ichgan” ma'nolarini anglatadi) yoki arbitraj maslahatchilari – sud hal qiluv qarorlari va hukmlar qabul qilish vaqtida maslahatxonada muhokama qilgan ish holatlari yuzasidan;

3) davlat ro'yxatidan o'tgan diniy tashkilotlarning ruhoniylari – tavba qilib kelgan shaxs orqali aniqlangan holatlar bo'yicha;

4) hakamlik sudyasi (arbitr) – arbitraj (hakamlik muhokamasi) jarayonida unga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida.

Shuningdek, mazkur moddada guvohlik ko'rsatmalari berishdan bosh tortish huquqiga ega bo'lgan shaxslar ro'yxati ham berilgan. Unga ko'ra:

1) fuqaro o'z-o'ziga qarshi;

2) er-xotin bir-biriga, farzandlar, shu jumladan, farzandlikka olinganlar ota-onalariga, farzandlikka olganlarga nisbatan, ota-onalar, farzandlikka olganlar farzandlariga, shu jumladan, farzandlikka olinganlarga nisbatan;

3) aka-ukalar, opa-singillar bir-biriga, bobo, buvi nevaralari va nevaralar bobo, buvilariga qarshi;

4) qonunchilik organlari deputatlari – deputatlik vazifasini bajarishi davomida o'ziga aniq bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan;

5) Rossiya Federatsiyasining inson huquqlari bo'yicha vakili o'z vazifasini bajariishi davomida o'ziga aniq bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan;

5.1) Rossiya Federatsiyasi Prezidenti huzuridagi bola huquqlari bo'yicha vakil, Rossiya Federatsiyasining subyektlari ichidagi bola huquqlari bo'yicha vakillar – o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan;

6) Rossiya Federatsiyasi Prezidenti huzuridagi tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish bo'yicha vakil, Rossiya Federatsiyasi subyektlari ichidagi tadbirkorlar huquqlarini himoya qilish bo'yicha vakil o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan ko'rsatma berishdan bosh tortishi mumkin [10].

Belarus Respublikasi FPKning 92-moddasida quyidagilar guvoh sifatida so'roq qilish mumkin bo'lmagan shaxslar sifatida belgilangan:

1) jismoniy yoki ruhiy nuqsonlari tufayli faktlarni to'g'ri idrok eta olmaydigan va ular haqida to'g'ri ko'rsatma berolmaydigan shaxslar;

2) fuqarolik va iqtisodiy ish bo'yicha vakillar, mediatorlar, yarashtiruvchilar, shuningdek, jinoyat ishi bo'yicha himoyachilar – vakil, mediator, yarashtiruvchi yoki hi-

moyachi vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

3) ruhoniylar – tan olish paytida olingan holatlar, ma'lumotlar to'g'risida;

4) sudyalari – maslahatxonada fuqarolik yoki jinoyat ishi bo'yicha sud qarorini chiqarishda holatlarni muhokama qilish munosabati bilan yuzaga kelgan masalalar to'g'risida [11].

Shuningdek, Belarus Respublikasi FPKning 94-moddasi "Guvohning guvohlik berishdan bosh tortish huquqi" deb nomlanib, ushbu moddada ko'rsatilishicha, guvoh o'ziga, oila a'zolariga, yaqin qarindoshlariga qarshi ko'rsatma berishni rad etishga haqli.

Latviya Respublikasi FPKning 106-moddasiga ko'ra, quyidagilar guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin emas [12]:

1) voyaga yetmaganlar – o'z ota-onalariga, bobo va buvilariga, aka-uka va opa-singillari-ga qarshi guvohlik berishi;

2) ruhiy yoki jismoniy nuqsoni sababli ish uchun ahamiyatli bo'lgan holatni to'g'ri idrok etish va bu haqda ko'rsatma bera olish layoqatiga ega bo'lmagan shaxslar;

3) yetti yoshgacha bo'lgan bolalar.

Ozərbayjon Respublikasi FPKning 104-moddasida guvoh sifatida so'roq qilish mumkin bo'lmagan va guvohlik ko'rsatmalarini berishdan bosh tortish huquqiga ega bo'lgan shaxslar ro'yxati berilgan. Unga ko'ra,

104.4. Guvoh sifatida so'roq qilish mumkin emas:

104.4.1. Jismoniy yoki ruhiy nuqsonlari tufayli faktlarni to'g'ri idrok eta olmaydigan yoki ular haqida to'g'ri ko'rsatma berolmaydigan shaxslar;

104.4.2. Fuqarolik ishi bo'yicha vakillar yoki jinoyat ishi bo'yicha himoyachi – vakil yoki himoyachining vazifalarini bajarishi munosabati bilan ularga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

104.4.3. Sudyalari – odil sudlovni amalga oshirish bilan bog'liq holda ularga ma'lum bo'lgan masalalar bo'yicha;

104.4.4. Din arboblari – din bilan bog'liq holda ularga ma'lum bo'lgan masalalar bo'yicha;

104.4.5. Advokatlar – o'z kasb burchini bajarishi munosabati bilan ularga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida;

104.4.6. Mediatziya ishtirokchilari va mediatziyada ishtirok etayotgan boshqa shaxslar – mediatziya davomida olingan ma'lumotlar yuzasidan, Ozarbayjon Respublikasining "Mediatziya to'g'risida"gi qonunida belgilangan hollar bundan mustasno;

104.5. Sudda guvohlik berishdan bosh tortish huquqi:

104.5.1. Shaxs o'z-o'ziga qarshi;

104.5.2. Er-xotinlar – bir-biriga, bolalar – ota-onalarga, ota-onalar – bolalarga qarshi;

104.5.3. Aka-uka va opa-singillar – bir-biriga, bobo-buvilar – nabiralarga, nevaralar – bobo-buvilarga qarshi;

104.5.4. Ozarbayjon Respublikasi Milliy Majlisi (Milliy Majlisi) deputatlari va Naxchivan Muxtor Respublikasi Oliy Majlisi deputatlari o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan ularga ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida [13].

Yuqoridagi xorijiy davlatlar fuqarolik protsessual qonunchiligidan tashqari ilmiy adabiyotlarda ham guvohning guvohlik berishdan bosh tortish huquqi tushunchasi, guvohning daxlsizligi yoki guvoh immunitet huquqi to'g'risida huquqshunos olimlar o'z fikrlarini bildirib o'tganlar. Masalan, M. Fokina, N. Gramov va V. Konevlarning fikricha, guvohlik immuniteti – bu qarindoshlik munosabatlari yoki xizmat vazifalariga ko'ra yoxud faktlarni to'g'ri tushunish yoki ular haqida to'g'ri ko'rsatmalar berishga qodir bo'lmagani bois guvohga beriladigan ko'rsatma bermaslik huquqidir [14].

Y.V. Xromixning fikricha, immunitet (lotincha immunitas) deganda biror narsadan ozod qilish, dalillarni rad qilish huquqini berish va muayyan holatlar bo'yicha so'roq qilishni taqiqlash, umuman olganda, sudda guvohni umumiy qonunchilik majburiyatidan ozod qilish tushuniladi [15].

Ba'zi mualliflar guvohning daxlsizligini guvohni ish bo'yicha guvohlik berish majburiyatidan ozod qiluvchi imtiyoz deb hisoblashadi [16]. Bizningcha, ushbu fikrga qo'shilib bo'lmaydi. Chunki guvohlik berish majburiyatidan ozod qilishni imtiyoz sifatida tushunish noo'rin. Shaxslarning guvohlik daxlsizligi ularni so'roq qilishni taqiqlash shaklida namoyon bo'ladi, uni imtiyoz deb hisoblash mumkin emas. Guvohning daxlsizligini shaxsni majburiyatdan qonuniy ravishda ozod qilish sifatida ta'riflash mumkin.

Guvohning daxlsizligi faqat shaxsning o'ziga va yaqin qarindoshlariga qarshi guvohlik bermaslik huquqi sifatida tor ma'noda tushunilmasligi kerak. Mualliflarning fikricha, qonun ushbu tushunchaga ta'rif berishda sudya, advokat va boshqa shaxslarni so'roq qilishni taqiqlashni ham hisobga olishi darakor. Bu pozitsiyani dalillar nazariyasi sohasida ishlaydigan ko'plab olimlar tasdiqlaydilar. Ular guvohlarning ayrim holatlarda shaxslarni so'roq qilishni taqiqlash va ayrim toifadagi shaxslarni so'roq qilish mumkin emas, deb hisoblaydilar [17].

Ushbu fikrga qo'shilgan holda, aytishimiz mumkinki, ayrim toifadagi shaxslarni guvoh sifatida jalb qilishimiz mumkin emas. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 136-moddasi hamda "Sudlar to'g'risida"gi qonunning 64-moddasida belgilanishicha, sudya shaxsi daxlsiz. O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi qonunning 64-moddasi 7-qismida sudyani huquqni muhofaza qiluvchi organlarga guvoh yoki gumon qiluvchi sifatida so'roq qilish uchun chaqirishga faqat tegishli sudyalalar malaka hay'atining roziligi bilan yo'l qo'yiladi. Demak, sudya immunitet huquqiga ega. Sudyani sud yoki huquqni muhofaza qiluvchi organlarga guvoh sifatida jalb qilish uchun Sudyalalar malaka hay'atining roziligini olish lozim. Shuningdek, sudya ilgari ayni shu ish bo'yicha prokuror, ekspert, mutaxassis, tarjimon, sud majlisi kotibi, guvoh va vakil sifatida ishtirok etgan bo'lsa, o'zini

o'zi rad qilishi kerak. Ya'ni mazkur ish bo'yicha sudya guvoh sifatida ham jalb qilinishi mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 104-moddasi 3-qismiga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputati va Senati a'zosi daxlsizlik huquqidan foydalanadilar. "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to'g'risida"gi Qonunning 6-moddasi 4-qismida, "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to'g'risida"gi Qonunning 6-moddasi 3-qismida deputatlarning daxlsizlik huquqi mustahkamlangan.

Darhaqiqat, O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirda qabul qilingan Konstitutsiyasining 28-moddasida belgilangan "Hech kim o'ziga va yaqin qarindoshlariga qarshi guvohlik berishga majbur emas" degan normani qo'shimcha ravishda kafolatlash maqsadida hamda xorijiy davlatlar fuqarolik protsessual qonunchiligining ijobiy tajribalarini inobatga olib, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 56-moddasiga o'zgartirish va qo'shimcha kiritish, unda guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin bo'lmagan shaxslar hamda guvohlik ko'rsatmalarini berishdan bosh tortish huquqiga ega bo'lgan shaxslar ro'yxati o'z ifodasini topishi maqsadga muvofiq. Unga ko'ra, ushbu moddaning 2-qismini quyidagi tahrirda bayon etish taklif qilinadi:

Quyidagilar guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin emas:

1) vakil, himoyachi, advokat yoki mediator vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'ziga ma'lum bo'lib qolgan holatlar to'g'risida – fuqarolik, iqtisodiy, ma'muriy ish bo'yicha vakillar yoki jinoyat ishi bo'yicha himoyachilar, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha advokatlar, mediatorlar;

2) jismoniy nuqsonlari yoki ruhiy holatining buzilganligi sababli faktlarni to'g'ri idrok qilish yoki ular haqida to'g'ri ko'rsatmalar berishga layoqatsiz shaxslar;

3) sudyalari – hal qiluv qarori va ajrim chiqarish jarayonida kelib chiqqan masalalarni maslahatxonada muhokama qilishga oid holatlar to'g'risida;

4) hakamlik sudyasi – hakamlik muhokamasi davomida o'ziga ma'lum bo'lib qolgan ma'lumotlar haqida;

5) mediatsiya ishtirokchilari – o'zlariga mediatsiya jarayonida ma'lum bo'lib qolgan holatlar haqida, bundan qonunda nazarda tutilgan hollar mustasno.

4) davlat ro'yxatidan o'tgan diniy tashkilotlarning din arboblari – iqrorga bo'lish paytida ularga ishongan shaxslardan ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida.

Mazkur moddani quyidagi 3-qism bilan to'ldirish lozim:

Guvohlik ko'rsatmalarini berishdan bosh tortish huquqiga quyidagi shaxslar ega:

1) fuqaro o'z-o'ziga qarshi;

2) er-xotin bir-biriga, farzandlar, shu jumladan, farzandlikka olinganlar ota-onalariga, farzandlikka olganlarga nisbatan, ota-onalar, farzandlikka olganlar farzandlariga, shu jumladan, farzandlikka olinganlarga nisbatan;

3) aka-ukalar, opa-singillar bir-biriga, bobo, buvi nevaralari va nevaralar bobo, buvilariga qarshi;

4) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining deputatlari, Senat a'zolari va Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesining deputatlari – o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan holatlar yuzasidan;

5) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Inson huquqlari bo'yicha vakil (ombudsman) o'z vazifasini bajarishi davomida o'ziga aniq bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan;

6) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'ziga ma'lum bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 57-moddasiga ko'ra, gu-

voh sifatida chaqirilgan shaxs sudga kelishi va to'g'ri ko'rsatmalar berishi shart.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 11-moddasiga asosan, guvohlar sudga o'z ona tillarida ko'rsatma berishga haqli. Agar guvoh ish yuritilayotgan tilni bilmasa, sud tomonidan tarjimonning xizmatlaridan foydalanish huquqi ta'minlanadi.

Fuqarolik protsessual qonunchiligiga ko'ra, guvoh ko'rsatma berishda uning ko'rsatmalari biron-bir hisoblar yoki xotirada saqlab qolish qiyin boshqa ma'lumotlar bilan bog'liq bo'lgan hollarda, yozma xotiralardan foydalanishi mumkin. Bu yozma xotiralar sud va ishda ishtirok etuvchi shaxslarga ko'rsatiladi hamda sud ajrimi bilan ishga qo'shib qo'yilishi mumkin (FPKning 230-moddasi).

Tadqiqot natijalari tahlili

Huquqshunos olim Sh. Shoraxmetovning fikricha, ayrim hollarda guvoh o'z guvohligini yozma ravishda ham bildirishi mumkin. Bunga bir qator holatlar asos bo'ladi. Jumladan: 1) guvoh ko'rsatmalari matematik hisoblar bilan bog'liq bo'lsa; 2) tegishli iqtisodiy masalalar tahlil qilinishi talab etiladigan bo'lsa; 3) kimyo, fizika yoki boshqa fanlarga oid formulalar bilan bog'liq bo'lsa; 4) qurilish texnikasi, loyihalar, chizma-chiziqlar, raqamlar kimyoviy tarkiblar va boshqalar bilan bog'liq bo'lsa. Yozma guvohlik berish uchun beriladigan bayonotlar yuqoridagi talablarga aloqador bo'lishi lozim.

Mazkur fikrga qo'shilgan holda aytish mumkinki, umumiy qoidaga ko'ra, guvohning beradigan guvohligi og'zaki bo'ladi. Guvohning yozma xotiralardan foydalanish huquqi sud tomonidan ishning haqiqiy holatini to'g'ri aniqlash, dalilga baho berish, chalkashliklarni to'g'ri hal etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Keyingi yillarda xorijiy davlatlar qonunchiligida guvohlarning xavfsizligini ta'minlashga jiddiy e'tibor berilmoqda. Ayrim MDHga a'zo davlatlar, masalan, Rossiya Federatsiyasida 2004-yil 20-avgustda "Jabr-

lanuvchilar, guvohlar va jinoyat protsessining boshqa ishtirokchilarini davlat tomonidan himoya qilish to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Keyinchalik esa "2014–2018-yillar uchun jabrlanuvchilar, guvohlar va jinoyat-sudlov ishlarini yuritishning boshqa ishtirokchilarining xavfsizligini ta'minlash" bo'yicha Davlat dasturi qabul qilindi [18].

GFRda 1998-yilda "Xavf tahdid qilayotgan guvohning himoyasini ta'minlash masalalarini tartibga solish to'g'risida"gi qonun ishlab chiqilgan va qabul qilingan. Mazkur qonunga muvofiq, guvohlarni himoya qilish bo'yicha maxsus dastur amal qiladi. Ushbu dasturga ko'ra, himoya ostidagi shaxsning shaxsiga oid ma'lumotlar maxfiy rejimga o'tadi, shuningdek, uning yangi yashash joyi ham maxfiy sanaladi [19].

Davlat byudjetidan moliyalashtiriladigan xuddi shu kabi dastur Avstriyada ham amal qiladi [20].

Guvohlarni himoya qilishning eng omalashgan vositasi AQShda qo'llanadi. Ya'ni guvoh boshqa xavfsiz joyga ko'chirilib, unga bir necha oy davlat tomonidan moliyaviy ko'mak beriladi. Guvoh yangi joyga joylashib, to muayyan mashg'ulot bilan shug'ullanishga kirishguniga qadar yashash uchun zarur bo'lgan yordam ko'rsatiladi [21].

Fuqarolik protsessual qonunchiligimizni xalqaro tajribadan kelib chiqib yanada takomillashtirish hamda sud ishlarini yuritishda guvohlarning daxlsizlik huquqlari va xavfsizligini ta'minlash chora-tadbirlarini kuchaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining "Xavf tahdid qilayotgan guvohning himoyasini ta'minlash to'g'risida"gi qonunini qabul qilish va ushbu qonunda guvohning hayoti va sog'lig'iga real xavf raxna soladigan bo'lsa, guvoh boshqa xavfsiz joyga ko'chirilishi, boshqa joyga ko'chib o'tgan guvohga muayyan vaqt ichida davlat tomonidan moliyaviy ko'mak berilishi, nafaqat guvohlar, balki hayoti, sog'lig'i va farovonligiga raxna soladigan bo'lsa, ularning qarindoshlari va yaqinlariga nisbatan

ham ushbu qoida qo'llanishi haqidagi normalar o'z ifodasini topishi maqsadga muvofiq.

Xulosalar

Fuqarolik protsessida odil sudlovni amalga oshirishga ko'maklashuvchi shaxs sifatida guvoh ishtiroki bilan bog'liq masalalar tahlili natijasida quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Darhaqiqat, O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirda qabul qilingan Konstitutsiyasining 28-moddasida belgilangan "Hech kim o'ziga va yaqin qarindoshlariga qarshi guvohlik berishga majbur emas" degan normani qo'shimcha ravishda kafolatlash maqsadida hamda xorijiy davlatlar fuqarolik protsessual qonunchiligining ijobiy tajribalarini inobatga olib, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksining 56-moddasiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish, unda guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin bo'lmagan shaxslar hamda guvohlik ko'rsatmalarini berishdan bosh tortish huquqiga ega bo'lgan shaxslar ro'yxati o'z ifodasini topishi maqsadga muvofiq. Unga ko'ra, ushbu moddaning 2-qismini quyidagi tahrirda bayon etish taklif qilinadi:

Quyidagilar guvoh sifatida chaqirilishi va so'roq qilinishi mumkin emas:

1) vakil, himoyachi, advokat yoki mediator vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'ziga ma'lum bo'lib qolgan holatlar to'g'risida – fuqarolik, iqtisodiy, ma'muriy ish bo'yicha vakillar yoki jinoyat ishi bo'yicha himoyachilar, ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ish bo'yicha advokatlar, mediatorlar;

2) jismoniy nuqsonlari yoki ruhiy holatining buzilganligi sababli faktlarni to'g'ri idrok qilish yoki ular haqida to'g'ri ko'rsatmalar berishga layoqatsiz shaxslar;

3) sudyalalar – hal qiluv qarori va ajrim chiqarish jarayonida kelib chiqqan masalalarni maslahatxonada muhokama qilishga oid holatlar to'g'risida;

4) hakamlik sudyasi – hakamlik muhokamasi davomida o'ziga ma'lum bo'lib qolgan ma'lumotlar haqida;

5) mediatsiya ishtirokchilari – o'zlariga mediatsiya jarayonida ma'lum bo'lib qolgan holatlar haqida, bundan qonunda nazarda tutilgan hollar mustasno;

4) davlat ro'yxatidan o'tgan diniy tashkilotlarning din arboblari – iqrar bo'lish paytida ularga ishongan shaxslardan ma'lum bo'lgan holatlar to'g'risida.

Mazkur moddani quyidagi 3-qism bilan to'ldirish lozim:

Guvohlik ko'rsatmalarini berishdan bosh tortish huquqiga quyidagi shaxslar ega:

1) fuqaro o'z-o'ziga qarshi;

2) er-xotin bir-biriga, farzandlar, shu jumladan, farzandlikka olinganlar ota-onalariga, farzandlikka olganlarga nisbatan, ota-onalar, farzandlikka olganlar farzandlariga, shu jumladan, farzandlikka olinganlarga nisbatan;

3) aka-ukalar, opa-singillar bir-biriga, bobo, buvi nevaralari va nevaralar bobo, buvilariga qarshi;

4) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasining deputatlari, Senat a'zolari va Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesining deputatlari – o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'zlariga ma'lum bo'lgan holatlar yuzasidan;

5) O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi-ning inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) – o'z vazifasini bajarishi davomida o'ziga aniq bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan;

6) O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil – o'z vazifalarini bajarishi munosabati bilan o'ziga ma'lum bo'lgan ma'lumotlar yuzasidan.

2. Fuqarolik protsessual qonunchiligi-mizni xalqaro tajribadan kelib chiqib yanada takomillashtirish hamda sud ishlarini yuritishda guvohlarning daxlsizlik huquqlari va xavfsizligini ta'minlash chora-tadbirlarini kuchaytirish maqsadida kelgusida O'zbekiston Respublikasining "Xavf tahdid qilayotgan guvohning himoyasini ta'minlash to'g'risida"-gi qonunini qabul qilish maqsadga muvofiq.

REFERENCES

1. Grazhdanskiy protsess [Civil process]. Moscow, Spark Publ., 1999, 184 p.
2. Grazhdanskiy protsess zarubezhnykh stran [Civil process of foreign countries]. Moscow, Prospekt Publ., 2008, p. 221.
3. Treushnikov M.K. Grazhdanskiy protsess [Civil process]. Moscow, Gorodets Publ., 2000, pp. 233–238.
4. Zvyagintseva L.M., Plyukhina M.A., Reshetnikova I.V. Evidence in zhudicial practice in civil cases. Moscow, Norma-Infra Publ., 2000, pp. 22–42.
5. Shorahmetov Sh.Sh. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksiga sharhlar [Notes to the Civil Procedure Code of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, TSIL, 2010, p. 102.
6. Mamasiddiqov M.M. Fuqarolik protsessi [Civil procedure]. Tashkent, Baktriapress Publ., 2014, p. 140.
7. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi [Civil Procedure Code of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, Justice Publ., 2022, p. 38.
8. Grazhdanskoye protsessual'noye ulozheniye Germanii [Code of Civil Procedure of Germany]. Moscow, Infotropic Media Publ., 2016, pp. 128–129.
9. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Respubliki Kazakhstan [Civil Procedure Code of the Republic of Kazakhstan]. Available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs>

10. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Rossiyskoy Federatsii [Code of Civil Procedure of the Russian Federation]. Available at: <https://www.consultant.ru>
11. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Respubliki Belarus [Civil Procedure Code of the Republic of Belarus]. Available at: https://kodeksy-by.com/grazhdanskizh_protssessualnyzh_kodeks_rb.htm
12. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Respubliki Latviya [Civil Procedure Code of the Republic of Latvia]. Available at: <http://cld.privatelaw.ru/snglaw/snglaw.htm>
13. Grazhdanskiy protsessual'nyy kodeks Azerbaydzhanskoy Respubliki [Civil Procedure Code of the Republic of Azerbaijan]. Available at: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420065#pos=576
14. Fokina M., Gramov N., Konev V. Svidetel'skiy immunitet i yego vidy v grazhdanskom sudoproizvodstve [Witness immunity and its types in civil proceedings]. *Legality*, 2006, no. 4, 41 p.
15. Xromykh Y.V. Ponyatiye i vidy svidetel'skogo immuniteta [The concept and types of witness immunity]. *State and Law*, 2015, no. 1, pp. 183–186.
16. Reshetnikova I.V. Dokazatelstvennoye pravo v grazhdanskom sudoproizvodstve [Evidence law in civil proceedings]. Ekaterinburg, 2007, p. 100.
17. Petukhovskiy A. Svidetel'skiy immunitet: problemy razvitiya protsessual'nogo instituta [Witness immunity: problems of the development of the procedural institution]. *Russian Justice*, 2013, no. 9, p. 16.
18. Gosudarstvennaya programma «Obespecheniye bezopasnosti poterpevshikh, svideteley i inyykh uchastnikov ugolovnogo sudoproizvodstva na 2014–2018 gody» [State program “Ensuring the safety of victims, witnesses and other participants in criminal proceedings for 2014–2018”]. Official website of the Government of the Russian Federation. Available at: <http://www.government.ru>
19. Zhurkina O.V. Sravnitel'niy analiz gosudarstvennoy programmy zashhity svideteley v Rossii i SShA [Comparative analysis of the state witness protection program in Russia and the USA]. Orenburg State University.
20. Pravovyye osnovy zashhity svideteley v Avstrii [Legal basis for the protection of witnesses in Austria]. Foreign experience of legal regulation on the protection of participants in legal proceedings and the practice of its application. Moscow, 2000, 356 p.
21. Slate R.N. The federal Witness Protection Program: its evolution and continuing growing pains. *Criminal Justice Ethics*, 1997.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-YIL 4-SON

VOLUME 3 / ISSUE 4 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.4.

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y. f. d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Mahmudov, Y. Yarmolik,
F. Muhammadiyeva, E. Mustafojev

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 28.08.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 18,83 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 49.

TDYU tipografiyasida chop etildi.